



Munich Personal RePEc Archive

ECONOMIC REPORT

Toprak, Metin

Istanbul zaim university

January 1995

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/103536/>
MPRA Paper No. 103536, posted 17 Oct 2024 20:56 UTC

ekonomi raporu

Metin TOPRAK

Yard. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi



GİRİŞ

Türk ekonomisinin 1993 yılındaki performansını değerlendirmek için, en azından geçmiş son bir kaç yıldaki gelişmeleri gözönüne almak gerekmektedir. Çünkü, 1993 yılı, tıpkı diğer herhangi bir yılda olduğu gibi geçmişin birikimiyle çalışmaktadır. Bu nedenle, ekonomik değişkenlerin birbirleriyle olan karşılıklı etkileşimlerinin gözönüne alınması ne kadar önemliyse, bu etkileşimleri çok kısa da olsa, tarihsel bir boyutta incelemek de en azından o kadar önemlidir.

1993 yılı için özet olarak söylenebilecek bir kaç şey vardır. İlk olarak, Türk ekonomisi son bir kaç yıldır ihracat sektöründe tıkanma noktasına varmıştır. Geleneksel ürün ithal ve ihracıyla bunun aşılacağı, en azından alım-satım pazarları aynıyken beklenmemelidir. İkinci olarak, ulusal gelir büyümesi tüketim ve dış açık kaynaklarından beslenmektedir. Dolayısıyla yatırımın GSMH büyümesine katkısı giderek düşmektedir. Bunun sonucu olarak Türk ekonomisi, yatırım ve üretim ekonomisi olmaktan çıkmış; ticaret ve borç ekonomisi haline gelmiştir. Nihayet üçüncü olarak Türkiye, günümüz dünyası koşullarında bir tercih sorunu yaşamaktadır, ya geleceği için yüksek teknolojiler konusunda planlama yapıp kendisini tüm unsurlarıyla yeniden kurgulamalı ya da üçüncü dünya ülkesi olmaya: üzüm, tütün, incir, etek ve ceket satmaya devam etmelidir. Çünkü artık geleneksel, görece ucuz üstünlüğüne dayanan modellerin geçerlilikleri tartışılmaktan çoktan çıkmıştır.

Aşağıda ana değişkenler itibariyle Türk ekonomisinin 1993 yılındaki performansı, geçmiş on yıla da referans verilerek, analiz edilmeye çalışılmaktadır.

ULUSAL GELİR(GSMH)

GSMH'yı harcamaların alt kalemlerinin katkısı ve sektörlerin payları ve paylarındaki gelişim bakımından inceleyerek ülkemizin global ekonomik geliş-

mesini ve yapısal değişim eğilimleri gösterip göstermediğini tesbit etmek mümkün olabilecektir. 1984-1992 Aralık'ında tüketimin GSMH büyümesine katkısı yıllık ortalama % 4.5'tir. Bu ortalamaya ait standart sapma 2.7'dir. Görüldüğü gibi dalgalanma marjı oldukça yüksektir. GSMH büyüme oranının en yüksek olduğu 1986, 1990 ve 1993 yıllarında tüketimin GSMH büyümesine önemli katkısı vardır. 1993'te GSMH'ya katkısı %13.3 olarak gerçekleşmesi tahmin edilen tüketimin, 1994'teki katkı oranının %3.6 olması hedeflenmektedir.

Yatırımın 1984-1992 Aralık'ında GSMH'ya katkısı, yıllık ortalama %1.1 düzeyindedir. Bu kalem katkısında büyük dalgalanmalar gerçekleşmiştir. Yatırım 1988, 1989 ve 1991 yıllarında sırasıyla -%1.6, - %0.6 ve - %4.1 oranlarında GSMH'ya negatif katkıda bulunmuştur. Yatırımın GSMH'ye ortalama katkısına ait standart sapma negatif katkılardan dolayı 3.1 olarak yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir. 1993 yılında yatırımın katkısının %9.5 olarak gerçekleşmesi tahmin edilmekte ve 1994 değerinin de %5.4 olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Dış açıkların GSMH'ya katkısı 1984-1992 Aralık'ında yıllık ortalama -%0.4 düzeyindedir. Dış açığın GSMH'ya katkısı 1986(-%3.2), 1989(-%0.6), 1990 (-%6.5) ve 1992 (-%2.2)'de negatiftir. Ancak dış açık kaleminin katkısı da diğer iki kaleme olduğu gibi sürekli artış veya azalış trendine sahip değildir. Dış açık kaleminin GSMH'ya katkısına ait standart sapma rakamı 2.9'dur. Dış açık rakamının negatif değer olarak büyüklüğü ile GSMH artış hızını yüksekliği arasında pozitif ilişki vardır. 1986-1990 ve 1993 yıllarında bu ilişki açıkça görülmektedir(GRAFIK 1).

Tüketim yatırım ve dış açık kalemlerinin GSMH'ya katkılarının gelişimi ile enflasyon oranının gelişimi arasında bir paralellik bulunmaktadır. Yine enflasyon oranı düzeyi ile GSMH büyüme oranı düzeyi arasında ters bir ilişki mevcuttur. 1984-86 Aralık'ında GSMH zımmî deflatörü düşerken GSMH büyüme oranı yükseliş kaydetmiştir. 1986-89 Aralık'ında deflatör yükselme kaydederken büyüme oranı düşük kaydetmiştir. 89-90'da zımmî deflatör düşerken büyüme oranı %9.2 olarak gerçekleşmiştir. 90-91 Aralık'ında zımmî deflatör yükselirken büyüme oranı düşüş kaydetmiş ve % 0.5 olarak gerçeklemiştir. 92-93 Aralık'ında da büyüme oranı yükselirken (% 5.9'dan % 6.8'e) zımmî deflatör düşmüştür. (%62.6'dan %58.8'e). Ancak enflasyon oranında büyümedeki gelişmenin tam aksi yönünde gelişmeler olmasına rağmen enflasyonda periyot içinde toptan bir yükselme trendi vardır. (GRAFIK 1-2). GSMH deflatörü ile ilişkilendirilen büyüme oranı gelişimi toptan eşya tüketici fiyatları ve reel kur endeksindeki gelişimler ile de ilişkilendirilebilir. (Grafik 2).

GSMH'nın tarım sanayi ve hizmetler sektörleri bakımından büyüme hızları ile GSMH'nın bileşik büyüme hızı arasında alt kalemler bazında değişik güçlükte ilişkiler mevcuttur. Yatırımlardaki gelişmenin GSMH'daki değişme ile

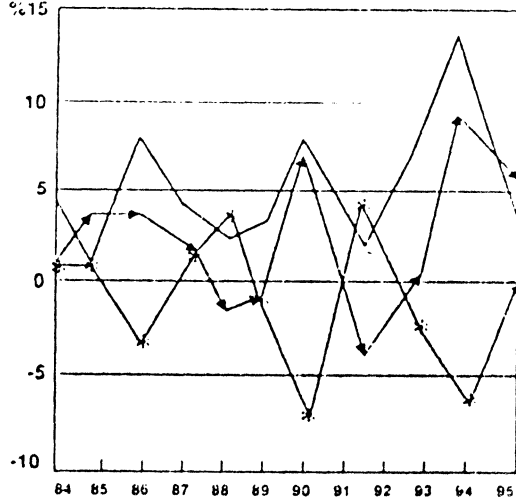
olan paralelliği tarım ve hizmetler sektörlerindeki değişmelerin GSMH'daki değişmelerle olan paralelliğinden daha fazladır. Aksi yönlerdeki hareketlerde sanayi sektörünün payı belirleyici olmaktadır. Ancak kamu tüketiminin özellikle kontrol edilemeyişinden dolayı yatırımların hızlandırıcı etkisiyle arttığını ve GSMH'ya bu sebepten ötürü katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Tarım sanayi ve hizmetler sektörünün büyüme hızları incelendiğinde hükümet hedefleri ile gerçekleştirmeler arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Nitekim bu özellik 1993 yılı için de geçerlidir. 1993'te tarım sektörünün büyüme hedefi %3.1 iken gerçekleştirme tahmini % 0.1'dir. Sanayi sektörüne ait program hedefi % 6 iken gerçekleştirme tahmini % 8.1'dir. Nihayet hizmetler sektörünün program hedefi % 4.5 iken gerçekleştirme tahmini % 7.8'dir. Tarım sanayi ve hizmetler sektörlerine 1994 yılı için program hedeflerine sırası ile (%3, %5.4 ve %4.8'dir.) oranları konmuştur. Hükümetlerin plan ve programlarıyla gerçekleştirmeler arasında bir bağdaşmanın olmamasının iki temel nedeni vardır. Birincisi siyasi mülahazalarla kamu tüketimini savurganlılık düzeyinde artırılmasıdır. İkincisi ise hükümet politikalarının belirsizliğe yol açmasına kamu ve kamu dışı kesimleri cevapları nedeniyle. Dolayısıyla bu ikincisi hükümet politikalarını kredibilitesine endekslidir.

Tarım sanayi ve hizmetler sektörlerini GSMH içindeki paylarında süregelen tarım aleyhine gelişme 1993'te de gözlenmiş ve 1994 program hedefi de bu doğrultuda oluşturulmuştur. 1990'da % 16.6, 1992'de % 14 olan tarımın payının 1993'de % 13.1 olarak gerçekleştirileceği tahmin edilmekte ve 1994 program hedefi de % 12.9 olarak öngörülmektedir. Ancak hükümetin selektif destekleme politikalarını gözden geçirmeye kararlı olması bu düzeydeki hedefin dahi şüpheli olacağını göstermektedir. Tarımın payındaki azalmaya koşut sanayiinin payı 1992'de % 32, 93'de %32.4, hizmetlerin payı 92'de % 54, 93'de % 54.5 olarak gerçekleşmiştir. 1994 hedefi olarak her iki sektör içinde 1993 gerçekleştirme tahminleri öngörülmüştür. Türkiye, gelir dağılımının bozukluğu sıralamasında dünyanın belli başlı ülkeleri arasındadır. Türkiye'de bugüne kadar tüm ülkeye genellenebilecek gelir dağılımı konusunda 5 araştırma yapılmıştır. Bunların 5'inin de güvenilir olduğunu söylemek mümkündür. 5'i de resmi hüviyetlidir. Gelir dağılımının adaletli veya adaletsiz olmasının ölçütü olarak genelde gini katsayısı kullanılır. Bu katsayı bire yaklaştıkça dağılımın adaletsiz olduğundan sifira yaklaştıkça dağılımın adaletli olduğundan bahsedilir. Buna göre ilkgelir araştırmasında DPT bulunan 0.55'lik katsayı sürekli düşerek (sadece 1968 araştırmasında 0.56 olarak daha yüksek bulunmuştur.) 1987 araştırmasında DIE 0.43 olarak bulunmuştur. 1963 DPT ve 1987 DIE gelir dağılımı araştırmalarının sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Ülkemizdeki kişi başına GSMH 1976 (1040 Dolar)'dan itibaren sürekli yükselmiş ancak 1982'den itibaren önemli düşüşler (%11) yaşamıştır. TL'nin

GSMH Büyümesine Katkılar

GRAFİK : 1

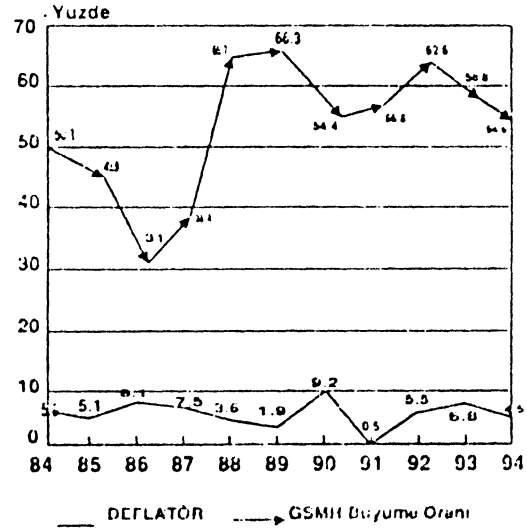


Kaynak : DPT

— Tüketim —▶ Yatırım -.- Dış Açık

GSMH Zimni Deflatörü
GSMH Büyümesinde Gelişim

GRAFİK : 2



Kaynak : DPT

— DEFLATÖR —▶ GSMH Büyüme Oranı

1993 yılı tahmin, 1994 program hedefidir

yüksek oranlarda devletleşmeleri bu düşüşü önemli ölçüde açıklamaktadır. 1986'dan itibaren yükselmeye başlayan kişi başına GSMH 1993'te 2000 Dolar (eski seri) civarına ulaşmıştır. Yeni seriye göre kişi başına GSMH 2800 Dolar civarındadır.

Türkiye gelir dağılımında Mısır'dan ve El Salvador'dan daha kötü, ancak

Tablo 1: Gelir dağılımı araştırma sonuçları

Hane halkı Yüzdeleri	1963 (DPT)	1987 (DİE)
1. %20	4.5	5.2
2. %20	8.5	9.6
3. %20	11.5	14.1
4. %20	18.5	21.2
5. %20	57.0	50.0
Gini Katsayısı	0.55	0.43

Filipinler'den daha iyi durumdadır. Gelişmiş ülkelerde hane halkının son %20'lik dilimi toplam gelirin ortalama %40'ını alırken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran % 50 ve yukarısında olmaktadır. Gelir dağılımının bozuk olması sırf siyasi bir tercihin sonucu değildir. Kapitalist gelişmenin ekonomik anlamda zorunlu bir gereği, servetin belli ellerde yoğunlaşmasıdır. Dolayısıyla, olaya bu yönden bakmak gelir dağılımındaki eşitsizliğin bir tabii gelişmenin gereği olduğunu ortaya koyar. Yalnız, 1980 sonrasında (son 4 yıl hariç), uygulanan fiyatların serbestleşmesi, ücretlerin dondurulması ve reel olarak geriletilmesi sürecinde (bunu en iyi enflasyon ortamında yapmak mümkündür. Böylece nominal düşüslere olan direnç, kısmen bertaraf edilerek "kazı bağırılmadan yolmak" mümkün olur) gelir dağılımının bir hayli bozulduğunu, bu bozulmaya faal nüfusun %50'sinin tarım kesiminde bulunması, terörden doğan göç ve ilgili bölgelerdeki ekonomik faaliyetlerin sekteye uğramasının da önemli katkılar yaptığını söylemek mümkündür. Ekonomiye yaptığı bu olumsuzluklara karşın, terörden doğan göçün, büyük şehirlerdeki sanayiye ucuz işgücü sağlanması gibi bir katkısı da vardır. Sonuç olarak, nüfusun tarımdaki yoğunluğu, yoğun göç ücret ve maaşların enflasyonla aşılması, fiyatların enflasyon sayesinde hareket serbestiyesine sahip olması ve nihayet Türk ekonomisinin özellikle 1980'den sonra yatırım ve üretim ekonomisi olma vasfını bırakıp, ticaret ve borç ekonomisi olması nedeniyle gelir dağılımının gitgide bozulduğu söylenebilir. Ancak, şurası da bir gerçektir ki, artık eşitlikçi, sınıfçı, emperyalizmin karşıtı söylemlerin dünyanın hemen her yerinde hiç bir

kıymeti harbiyesi kalmamıştır. Dolayısıyla görünen odur ki bu tür konular sadece üstünde düşünülen ve tartışma bağlamında bir değere sahip olacaklardır.

YATIRIM VE TÜKETİM

Ekonominin kaynaklar harcamalar dengesinde göze çarpan önemli değişimler şöyle özetlenebilir. Toplam kaynakları GSMH'ye oranı 1980-1993'ün ikinci Aralık'ında düşüşler yaşamıştır. Toplam kaynakla GSMH oranı 1980'de % 106, 1985'de %102 1989'da % 98 olarak gerçekleşmiş ve sonraki yıllarda yine dış açık hacmine paralel olarak yüzde yüzün üzerinde seyretmiştir. Toplam sabit sermaye yatırımları oldukça yayılı bir çan eğrisi çizmiştir. Toplam sabit sermaye yatırımlarında 1980-1984 dönemi 1985-1993 dönemine göre daha düşük bir toplam sabit sermaye yatırımları GSMH oranına sahiptir. 1980-1984 döneminde yıllık olarak ortalama % 18.7 oranında gerçekleşen söz konusu oran 1985-1993 Aralık'ında yıllık ortalama % 22.5 oranında gerçekleşmiştir. Aradaki fark 3.8 puandır. Sabit sermaye yatırımlarındaki gelişmeye paralel olarak aynı eğilim toplam yatırımlarda da görülmektedir. Ancak toplam yatırımlar içinde kamu kesiminin payı azalış eğilimi gösterirken özel kesim yatırımlarında sürekli artışlar meydana gelmiştir.

Kaynaklar ve harcamalar yönünden ekonominin genel dengesi incelendiğinde 1980-1993 Aralık'ında dış açığın gelişiminde önemli dalgalanmaların yaşındığı görülür. Söz konusu dönemde yıllık ortalama dış açık oranı % 1.7 iken standart sapması da 2.3 gibi yüksek bir rakamdır. Sabit sermaye yatırımlarının kamu ve özel kesim itibariyle gelişimine bakıldığında söz konusu dönemde kamu yatırımlarının gelişiminde bir istikrar gözlenirken özel kesim sabit sermaye yatırımlarında çok küçük dalgalanmalar yaşanmasına rağmen artış eğilimi döneminin sonuna kadar devam etmiştir. 1981'de % 7.9 olan söz konusu oran 1992'de % 12.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın 1993'te gerçekleşme tahmini % 12.8, 1994 program hedefi de % 13.5 dir. Stok değişiminde özel ve kamu kesimi açısından anlamlı farklılıklar mevcuttur. Kamu kesimi stok değişiminde dönem boyunca artış ve azalışlar birbirini dengelerken özel kesim stok değişimi sürekli artış kaydetmiştir.

Toplam yatırımların gelişimi incelendiğinde kamu sektörünün dalgalanmalar göstererek 1982-92 Aralık'ında çan eğrisi çizerek 1982'de % 9.5, 1987'de % 13.3 ve 1982'de de % 9.3 olarak gerçekleştiği görülür. Bu oranın 1993'te gerçekleşme tahmini % 9.4, 1994 program hedefi de % 9.8'dir. Özel kesim toplam yatırımlarının gelişimi ise sürekli artışlar kaydederek 1982'de % 8.1, 1987'de % 12.2, 1992'de % 13.2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın 1993 gerçekleşme tahmini % 14.2, 1994 program hedefi de %14.4'tür.

Toplam tüketimin kamuoyun özel sektör bakımından gelişimi incelendiğinde kamu tüketiminin arada küçük dalgalanmalar göstererek sürekli artışlar kaydettiği görülür. 1982, 1988 aralığında % 9 civarında seyreden oran 1989'dan itibaren süratli bir yükseliş trendine girmiştir. 1992'de kamu tüketiminin GSMH'ye oranı % 17.5'tir. Bu oranın 1993 gerçekleşme tahmini % 18.7 ve 1994 programı hedefi de % 18.8'dir. Özel tüketimi GSMH'ye oranı da dönem boyunca kamu tüketimindeki gelişmeye koşut düşüşler yaşanmıştır. 1980-1986 aralığında yıllık ortalama % 70 seviyesinde seyreden bu oran 1987'den itibaren sürekli düşüşler kaydederek 1992'de % 60.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın 1993 gerçekleşme tahmini % 61.9 ve 1994 program hedefi de % 60.8'dir.

ÜRETİM

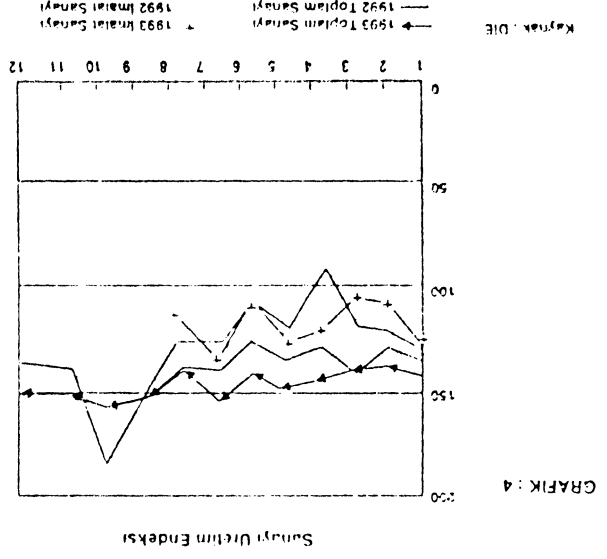
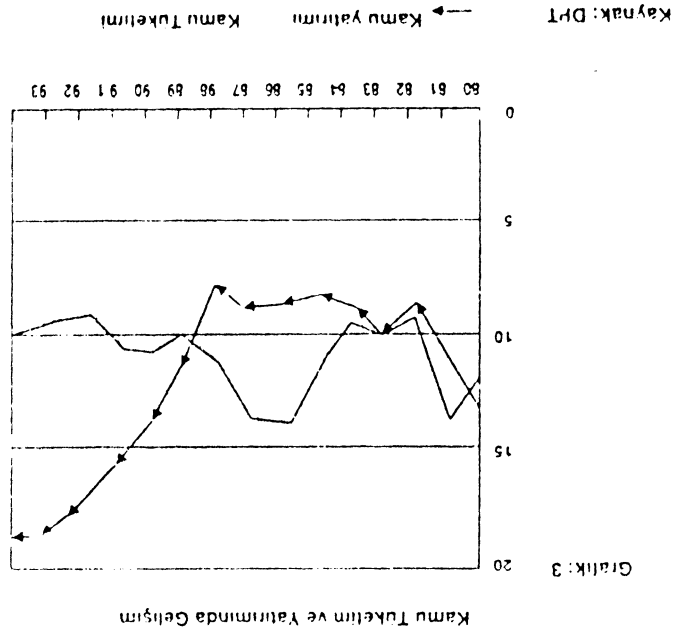
DİE tarafından yapılan ve toplam 112 temel sanayi malının üretim bilgileri kullanılarak 1986=100 bazlı olarak hazırlanan aylık sanayi üretiminde ise sonuçlarına göre bir önceki yılın Ağustos ayın ile mukayese edildiğinde 1993 yılı Ağustos ayında sanayi üretim endeksi değişim oranı % 0.6 olmuştur. Ancak 1993 Temmuz ayına göre ise değişim -%9.9'dur. 1992 Ağustos ile 1992 Temmuz'u arasındaki değişim oranı ise - %3.3'tür(GRAFIK 3).

İmalat sanayinin toplam sanayi içindeki payı % 80 civarındadır. Bu nedenle toplam sanayideki değişimin yön ve büyüklüğü ağırlık olarak imalat sanayisindeki değişimlere bağlıdır. İmalat sanayisinde kapasite kullanım oranları ile üretimin büyüklüğü arasında tabii bir paralel mevcuttur. Ülkemizde 1993'de imalat sanayi kapasitesi kullanım oranı % 80 dolayındadır. Üretim değeri ağırlıklı söz konusu oran 1990'da % 74.3, 1991'de % 74.1, 1992'de % 76.4 olarak gerçekleşmiştir. 1993 yılı ikinci döneminde önem derecesi ve üretim değeri ağırlıklı tam kapasite ile çalışmama nedenlerinin başında % 48.3 ile iç pazarda talep yetersizliği % 20.9 ile dış pazarda talep yetersizliği % 13.9 ile diğer nedenler % 5.3 ile yerli hammadde yetersizliği % 4.4 ile malî imkansızlıklar % 4 ile işçiler ile ilgili meseleler % 2.1 ile ithal hammadde yetersizliği ve % 1.2 ile de enerji yetersizliği gelmektedir.

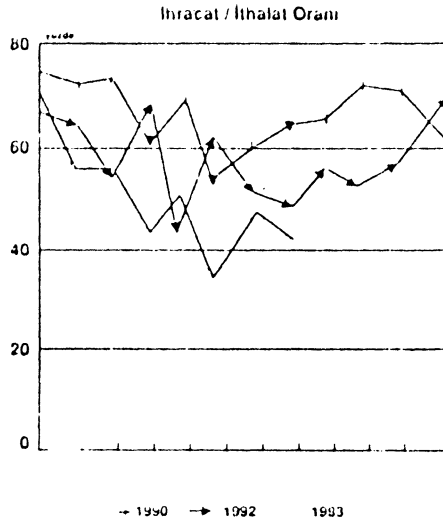
DIŞ TİCARET VE ÖDEMELER DENGESİ

1993 Ocak- Ağustos dönemi ithalat rakamı 18.752 milyar dolar, ihracat rakamı ise 9.454 milyar dolardır. İthalatın bir önceki yılın aynı dönemine göre değişimi % 30.6'dır. İhracatın 1992 Ocak-Ağustos dönemine göre değişimi ise % 1.9'dur. İhracattaki bu artış tarım ürünleri ile madencilik ve taş ocaklığı ürünlerinin ihracatında bir önceki yılın aynı dönemine göre azalış meydana gelmesine rağmen gerçekleşmiştir. 1992 ve 1993 yılları Ocak-Ağustos dönemleri arasında

TÜRKİYE KÜLTÜR VE SANAT YILLIĞI/31



GRAFİK : 5



Kaynak: DİE

İthalatta en yüksek artış tüketim maddelerinde gerçekleşmiştir(% 42). Aynı dönemde yarıım maddelerinin ithalatındaki artış % 36, hammadde ithalatındaki artış % 26.8'dir. Yine bu dönemde ithalat ihracat farkındaki artış ise % 84'tür. İhracatın ithalatın karşılama oranının gelişimi incelendiğinden 1950'lerden 1980'li yılların başlarına kadar arada dalgalanmalar göstererek sürekli düşen söz konusu oran 1970'lerin ikinci yarısından itibaren yükseliş trendine girmiştir. 1988'de % 80 düzeyine ulaşan ihracat ithalat oranı bu tarihten sonra sürekli düşerek 1993 Ağustos sonu itibarıyla % 50'ye inmiştir(GRAFİK 4).

İhracatın GSMH içindeki seyri de 1980-1983 Aralığında bir çan eğirisi çizmiştir İhracat GSMH oranı 1990'da 1982'deki seviyenin dahi altına düştükten sonra (1982: %8.8, 1990: %8.6) 1992 sonu itibarıyla % 9.5 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1993 yılında söz konusu oranın bir hayli düşük çıkması tahmin edilmektedir. 1992 ve 1993 Ocak-Ağustos dönemleri arasında eski doğu bloku ülkelerine olan ihracatın toplam ihracat oranı payında artış olmuş (% 8.5'ten %10.7'ye) bu-

Yıl	OECD		İslam Ülkeleri		Diğer	
	ihracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1982	44.5	50.1	47.9	43.0	7.6	6.9
1992	63.5	67.4	18.9	14.9	17.6	17.6
1993*	59.1	67.2	16.6	12.5	24.3	20.3

Tablo 2:
Dış ticaretin dağılımı

* Ocak-
Ağustos dö-
nemi

na paralel OECD ülkeleri (%68.9'dan %67.2'ye) ve İslam ülkelerinin (% 14.9'dan %12.5'e) paylarında azalış meydana gelmiştir. İhracatın ve ithalatın ülke gruplarına göre dağılımı paralellik arz etmektedir. Eski doğu bloku ülkelerindeki son siyasi gelişmeler etkisini her ihracatta ve hem de ithalatta göstermiştir (Tablo 2).

Ana mal gruplarına göre ithalatın dağılımı incelendiğinde, ülkemizin yapısal özelliklerinden dolayı ihracatta görülen bünye değişikliği ithalatta gözükmemektedir (Tablo 3).

Tablodan da görüldüğü gibi yatırım maddeleri kalemiyle hammadde kaleminin önemi bu kalemlerin ihracata olan doğrudan katkılarından dolayı gözden uzak tutulmamalıdır. Ancak tüketim maddelerinin payındaki artış kesinlikle olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü gerek bu tür maddeleri paralel piyasalardaki işlem hacimlerinin daralması sayesinde ülkeye vergi geliri sağlanması ve dolayısıyla kayıt dışı ekonominin hacminin sınırlanması gerekse hükümetin paralel piyasaların denetiminde daha az maliyetle daha etkin çalışmasının sağlanması yadsınmayacak düzeydedir. İhracattaki durgunluk ve ithalattaki büyük artış nedeniyle ticaret dengesindeki açık 1992'de -8.191 milyar dolar iken 1993'te - 13.360 milyar dolar olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir. Dışarıya net faiz ödemelerinin yükselmesi ve ithalattaki büyük artış (% 25) dolayısıyla cari işlemler dengesi 1993'te - 5.010 milyar dolar açık vermiştir.

KAMU FİNANSMAN POLİTİKASI

Özellikle 1980'li yılların başlarında bir çok ülkede arz yanlı ekonomik yaklaşımın tavsiyeleri doğrultusunda bazı ülkelerde vergi oranlarında indirimler yapılarak toplam hasılanın uyarıcı etkilerin semeresi sonucunda artırılması hedeflenmiş, ancak ülkelerin hemen hepsinde vergi gelirleri azalmıştır. Bu azalışa kamu harcamalarındaki değişme eşlik etmeyince, bütçe açıklarının boyutları iyice büyümüştür. Vergi sisteminin otomatik istikrar sağlayıcı niteliğinde olmamasının yanında Wagner Yasası ve kamu harcamaları içinde gelirlere yönelik ted-

Yıl	Yatırım	Tüketim	Hammadde
1979	31.5	1.9	66.6
1981	24.7	2.0	73.3
1992	29.6	13.0	57.4
1993*	31.1	13.4	55.5

Tablo 3: İthalatın dağılımı

* Ocak-Ağustos dönemi

birler doğrultusunda tedbirler alınmaması bu açıkların büyümesinde etkili olmuştur. Ülkemizde faiz servisinin konsolide bütçe harcamaları ve toplam vergi gelirlerine oranı incelendiğinde, her iki oranda da önemli yükselişler olduğu görülür. 1993 sonu itibarıyla konsolide bütçe faiz ödemelerinin vergi gelirlerine oranı %44'tür. Yine konsolide bütçe faiz ödemelerinin konsolide bütçe giderleri içindeki payı %24 dolayındadır.

Kamu gelirleri ve harcamaları dengesi GSMH'nin yüzdesi olarak alt kalemler bazında incelendiğinde; kamu kesimi borçlanma gereği içinde konsolide bütçe payının giderek arttığı görülmektedir. %16.3'lük kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG) içinde konsolide bütçenin payı %9.2'dir. (KKBG'nin %56'sı). KIT'in payı ise %3.6'dır. (KKBG'nin %22'si). Konsolide bütçe harcamaları içinde 1992'ye göre en yüksek artış oranı transfer harcamalarında meydana gelmiştir (%116). Ortalama artış oranı ise %91.1'dir. 1993 yılında konsolide bütçe harcamaları içinde cari harcamaların payı %44.5, transferlerin payı %43.9 ve yatırımların payı %11.6'dır.

Borçlanma politikasında 1993 program hedeflerinin hiçbirisi tutmamıştır. Konsolide bütçe borç idaresi incelendiğinde, borç ödemesinde hedefin %360 sapma gösterdiği görülür. 1993 yılında programlanan iç borç ödemesi (bono için) 32.360 Milyar TL iken, yıl sonunda bu rakam 148.918 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Program hedefinin GSMH'ya (eski seri) oranı %2.7 iken, gerçekleşme tahmini oranı %11.3'tür. Borçlanma hedefi ile tahmini arasında da %290'lık bir sapma vardır. Burada da 1993 yılındaki beklenmeyen üst düzey devlet ve hükümet değişikliklerinin etkisi büyük olmuştur. Borçlanma gerçekleşmesi (1993) GSMH'nin %25'i dolayındadır. Bu 25 puanın 22.5'i iç borçlanmadan, 2.4'ü dış borçlanmadan ve 2.9'u da Merkez Bankası'ndan sağlanmıştır. 1994 yılı programı da 1993 gerçekleşme oranlarına yakın rakamları hedef almıştır.

İç borçlanmanın %57'si 3-6 ay vadeliyken, %14'ü de 1 yıl vadeli. Yani iç borçlanmanın %70'ten fazlası kısa vadeli borçlanma kapsamına girmektedir. Doğal olarak bu özellik borç stokunda da görülmektedir. Borçlanmanın %80'i bankalardan yapılmaktadır. Tasarruf sahiplerinden yapılan borçlanmanın payı ise %20 civarındadır.

Dış borç stokunun vade yapısına bakıldığında, orta ve uzun vadeli borç

stokunun %75, kısa vadeli borç stokunun ise % 25'lik paya sahip olduğu görülür. Dış borç stokunun GSMH'ya (yeni seri) oranı %38 dolayındadır. Dış borç stoku 1993 sonu itibariyle 60 Milyar Dolar düzeyindedir. Dış borç stokunda özel sektör, diğer sektörler ve ticari bankaların payı %29 iken, kamu sektörünün payı %71'dir. 1993'te dış borçlanmanın %38'i ABD Doları, %30'u Alman Markı ve %20'si Japon Yeni üzerinden yapılmıştır. Önceki yıllarda 2/3 oranında Dolarla yapılan borçlanmada, son yıllarda Yen ve Markın payı artış göstermiştir.

ÖZELLEŞTİRME

1985'ten bu yana 119 kuruluş özelleştirmeye gündemine alınmıştır. Bugüne kadar özelleştirme gelir ve giderlerinin izlediği seyir aşağıda sunulmuştur(**Tablo 4**).

Özelleştirilen kuruluşların alıcıları incelendiğinde, halka arzın sınırlı düzeyde kaldığı, elektrik ve çimento sektörlerinde ülke genelinde zaten belirli bir ağırlığı olan kuruluşların alım yaptıkları görülmektedir. Esasen ülkemizdeki sermayenin birikim ve yaygınlık düzeyi gözönüne alındığında bu özelliğin tabii olduğunu kabul etmek gerekir. Blok satış yoluyla özelleştirilen kuruluşlar aşağıda sunulmuştur(**Tablo 5**).

Yine blok satış yoluyla Süt Endüstrisi Kurumu A.Ş.'ye ait iki, Yem Sanayi A.Ş.'ye ait 19 fabrika, tesis, iştirak ve varlığın satış işlemi gerçekleştirilmiştir. Bunlardan sağlanan toplam gelir 11,552,352 Dölardır.

Kamu Ortaklığı Fonu 31.7.1993 tarihi itibariyle iç borçlanma (GOS:10292 Milyar TL) ve dış borçlanma (1208 Milyar TL) dahil toplam 16929 Milyar TL kaynak toplamış ve iç borç ödemesi (GOS anapara:1606 Milyar TL) ve dış borç ödemesi (1805 Milyar TL) dahil toplam 15945 Milyar TL kullanım gerçekleştirmiştir.

PARA PİYASASI

1993 Ağustos sonu itibariyle, 1992 sonuna göre banka sayısında değişme olmamış (70), ancak banka şube sayısında azalma olmuştur. 1992 sonunda toplam şube sayısı (şanj büroları hariç) 6228 iken, 1993 Ağustos sonunda bu sayı 6203'tür. 1984 yılında döviz üzerinden mevduat hesabı açtırmanın serbestleşmesinden bugüne kadar, yüksek enflasyonun güdülemesiyle döviz tevdiat hesaplarının (DTH) toplam mevduat içindeki payı sürekli artış kaydetmiştir. 1993 yılında DTH'nın payı %50 civarındadır (**Tablo 6**). Toplam TL mevduatı içindeki 12 aylık vadelinin payı %19, aylık vadelinin payı %18.3 aylık vadelinin payı %50 ve 1 aylık vadelinin payı %13 civarındadır. DTH'da vadesizin payı %24 civarındadır.

DTH'nın yaklaşık %12'si yabancılara aittir. Kur makasındaki açıklığın büyüklüğü nedeniyle kısa süreli sermaye girişleri, yüksek enflasyon nedeniyle de para ikamesinin yoğunlaşması ve herşeyden önce hükümetin para politikası uygulamalarında kredibilitesinin çok düşük olması nedeniyle, TL artık bir hesap birimi olmaktan çıkmıştır. En kompleks ticari ilişkilerden, en basit bağıt ilişkilerine kadar dövizle muamele (Dolar veya Mark) egemen hale gelmiştir.

Tablo 7'den de görüldüğü gibi yıllar boyunca para arzı alt kalemlerindeki gelişimde en yüksek oranlı büyümeyi döviz tevdiat hesapları almıştır. Diğer ka-

Gelir Türü	1986-1991	1992	1993*	Toplam
Hisse Senedi Satış Geliri	2374	3178	4604	10156
Blok Satış	476	3105	3420	7002
Halka Arz	1092		273	1364
İMKB'de Satış	787	73	911	1771
Yatırım Kalmış Tesis Satışı	19			19
Temettü Gelirleri	1260	1016	509	2785
Toplam	3634	4194	5113	12941
Gider Türü				
İlgili Kuruluşlara Ödeme	149	1492	341	1982
Denetim-Danışmanlık	44	6	2	52
İlan-Reklam	44	27	29	100
Sermaye İştiraki	3008	1471	1628	6107
İMKB'de Alım	303	4		307
Hazineye Aktarma	405	805	842	2052
Toplam	3953	3805	2841	10599
Fark	-319	389	2272	2342

Tablo 4: Özelleştirme gelir ve giderleri (Milyar TL)

* Giderler 30.9.1993, gelirler 30.11.1993 tarihleri itibariyledir.

Not : Özelleştirme gelirlerinde blok satış kaleminde yer alan 1992 ve 1993 rakamları satış hasılatı olup, net girişleri göstermektedir.

TÜRKİYE KÜLTÜR VE SANAT YILLIĞI/37

Kuruluş	KOI Payı (%)	Satılan (%)	Satın alan	Tarih	Bedel (1000\$)
Blok Satış					
Şekerbank	10.00	10.00	Panko Birlik	22.2.93	1873
TOE	81.35	81.35	Süperoto	14.4.93	8000
Ladik Çimento	100.00	100.00	Rumeli Çim.	21.4.93	57599
Ş.Urfa Çimento	100.00	100.00	Rumeli Çim.	21.4.93	57406
Bartın Çimento	99.78	99.78	Rumeli Çim.	6.5.93	20569
Aşkale Çimento	100.00	100.00	Erçimsan	17.6.93	31158
Halka Arz+Blok Satış					
Kepez Blok Satış	25.93	25.93	Rumeli Elek.	16.2.93	33159
Netaş Blok Satış	49.00	20.00	NTL	1.3.93	27816
Netaş Halka Arz	29.00	7.75	Halka Arz	3-5/11-12/3/93	8749
Gima Blok Satış	50.38	94.05	Bilfer Dede.	2.3.93	10962
Teletaş Blok Satış	18.00	18.00	Alcatel B.V.	21.8.93	21002
Usaş Halka Arz	30.00	29.99	Halka Arz	20-22/10/93	15206
Çukurova Elektrik Blok Satış	11.50	11.25	Rumeli Elek.	16.2.93	81097
Toplam Özelleştirme Hasılatı					374596

Tablo 5: Özelleştirilen kuruluşlar ve özelleştirme hasılatı

Not: Gimadaki %50.376 KOI hissesi, bu kuruluşta bulunan ve satış yetkisi KOI'ye verilen Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Tarım Satış Kooperatif Birliklerine ait %43.672 oranındaki hisselerle birlikte toplam %94.048 oranı üzerinden satılmıştır.

lemlerin büyümesi enflasyon oranında seyrederken, DTH'daki büyüme enflasyonun iki-üç katına varan artışlar kaydetmiştir. Son bir kaç yıldır döviz fiyatlarının baskı altında tutulmasına rağmen gerçekleşen bu artış yüksek enflasyon yanığı iddiasının ciddiyetini düşündürecek düzeydedir. 1981-1992 aralığında vadeli TL mevduatının vadelere göre ağırlıklı reel getirisi yıl başına %2.4 oranındadır. Oysa, enflasyonla nominal faiz arasında bazı yıllar 10 puanlık farklarda olmaktadır. İşte, esasen yüksek enflasyon nedeniyle nominal olarak yüksek olan faiz hadlerinin bu çekim cazibesi, yüksek enflasyon veya yüksek faiz yanığı olarak adlan-

Yıl	Vadesiz Mevduat	Vadeli Mevduat	Döviz Tev. Hesabı	Toplam
1984	33.6	60.8	5.6	100.0
1992	15.1	43.6	41.3	100.0
1993*	13.7	37.7	48.6	100.0

Tablo 6: Mevduatın Kompozisyonu (%)

* 27 Ağustos 1993 itibariyle

dırılmaktadır. Bu yüksek farka rağmen, dövize olan talep yüksek oranlarda artış kaydetmektedir.

Kredi açan kurumların paylarında meydana gelen değişimler şöyle özetlenebilir: Merkez Bankası'nın asli fonksiyonlarına rücu etmesiyle, toplam kredi hacminde mevduat bankalarının payı da %80 düzeyinde ulaşmıştır. Merkez Bankası'nın bugün açtığı krediler de esasen kamu kesimine yönelik hale gelmiştir. TCMB'nin toplam kredi hacmindeki payı 1980'de %40 iken, sözkonusu oran 1993'te %11 olan oran, 1993'te %6 düzeyine inmiştir(Tabla8).

Türk bankacılık sisteminin gelir-gider durumu incelendiğinde, zaman içinde şu gelişmeler gözlenmektedir. Kârlılık ağırlıklı olarak faiz gelir ve gideri tarafından belirlenmektedir. Vergi oranı brüt kâr üzerinden ortalama %13 civarındadır. Özel Finans Kurumlarının karlarındaki gelişim de diğer bankacılık kesimindeki gelişime paraleldir. Bankacılık kesiminin karları ve bu karların artış oranları aşağıdaki tabloda sunulmuştur(Tablo 9).

SİGORTACILIK

Ülkemizde son yıllarda belli bir düzeyde gündeme gelmeye başlayan sigortacılık sektöründe, en büyük payı giderek kaza sigortaları almaktadır. Halen 38'i Türk, toplam 52 firma sigortacılık alanında faaliyet göstermektedir. Sigorta şirketlerinin direkt prim istihallerinde Türk şirketlerinin payı %91 dolayındadır. Direkt prim tahsillerinin GSMH'ya (eski seri) oranı şu gelişimi izlemiştir: 1986: %0.5, 1987: %0.5, 1988: %0.6, 1989: %0.6, 1990: %0.8, 1991: %0.9, 1992: %1.1. Sözkonusu oranın 1993 yılında %1.3 olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

SERMAYE PİYASASI

1992'de uygulamaya konulan varlığa dayalı menkul kıymet (VDMK), kanuni karşılıklardan muaf tutulması nedeniyle bankalara kaynak üretmelerinde büyük imkanlar sağlamıştır. Nitekim, bir yıllık mazisine rağmen, büyük bir gelişme göstermiştir. SPK kaydına alınan menkul kıymet ihraçları içinde 1992'de %64

TÜRKİYE KÜLTÜR VE SANAT YILLIĞI/39

Yıl	Dolaşımdaki Para		Vadesiz Mevduat		Vadeli Mevduat		Döviz Tevdiat Hesabı		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
1991	17449	53	29344	47	70325	75	50936	189	168054	88
1992	31181	79	39231	34	112467	60	106524	109	289403	72
1993*	50619	62	50910	30	139949	24	180718	70	422196	46

Tablo 7: Para arzının kompozisyonu

* 27 Ağustos itibarıyla

Banka Türü	1980	1992	1993*
TC Merkez Bankası	40	20	17
Mevduat Bankaları	49	73	77
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	11	7	6

Tablo 8: Kredi açan kurumlar (%)

* 27 Ağustos 1993 itibarıyla

olan VDMK payı, 1993'te %70'e ulaşmıştır. Kurul kaydına alınan menkul kıymet ihraçlarında ikinci sırayı hisse senedi alırken (1993:%15), üçüncü sırayı 1993'te büyük bir artış gösteren menkul kıymet yatırım fonu katılma belgesi (MKYF-KB) almıştır (1993:%9).

Menkul kıymet stoklarının GSMH (eski seri) içindeki payında zaman içinde şu gelişim gözlenmektedir(Tablo 10).

Finansal derinleşme anlamında hayli önemli olan menkul kıymet stokları / GSMH oranında %26 civarında gerçekleşmesi önemli bir gelişmedir. Ancak kamu payının %71 (18.6/26.3) oranında olması, yani kamunun sermaye piyasası kaynaklarına egemen olması, bu gelişmeyi önemli ölçüde gölgelemektedir.

Hisse senedi nedeniyle İMKB kotunda bulunan şirket sayısı 1993'ün ilk on ayında 66 adet daha çoğalarak 1304'e ulaşmıştır. Bu rakam, 1992 sonuna göre %5'lik bir artışı ifade etmektedir. İMKB'nin faaliyetlerinin başarı grafiği aşağıdaki şekilde gelişmiştir(Tablo 11).

1989 yılına kadar, yeni kurulan bir borsa bağlamında normal bir gelişme gösteren İMKB, 1989'dan 1993'e kadar istikrarsız ve kötümser bir görünüm ar-

40/EKONOMİ TOPLUM SİYASİ HAYAT

Yıl	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
Vergi Son- rası Kar	459	897	1549	2123	3668	5656	1293	15295
Artış Oranı (%)	-	95	73	37	73	54	129	-
Vergi Ora- nı (%)	16	12	11	16	11	10	15	7

Tablo 9: Bankacılık kesiminin performansı (Milyar TL)

* Ocak-Haziran dönemi

zetmiştir. 1993'te ekonomiden sorumlu devlet bakanının sermaye piyasalarına yakın tutumu ve daha sonra bu bakanın başbakan olmasıyla borsa, yüksek oranlı artışlar kaydetmiştir. 1993 Aralık ortalarında İMKB endeksi 17500 puan civarında seyretmektedir. Literatür diliyle söylemek gerekirse, 1989 yılına kadar boğalar, 1993 yılına kadar ayılar ve 1993'ün başından beri yine boğalar borsanın gidişatına yön vermişlerdir.

Yıl	Kamu Kesimi	Özel Kesim	Toplam
1986	7.9	2.4	10.3
1992	11.3	5.7	17.0
1993*	18.6	7.7	26.3

Tablo 10: Menkul kıymet ihraçlarında gelişim (%)

* Eylül sonu itibarıyla

İMKB endeksinin yükselmesinde, yatırım fonlarının kapsamına daha fazla oranda hisse senedinin girmiş olması, yabancıların uygulamaları ve özelleştirme uygulamaları da etken olmaktadır. Fon portföylerinde en az %25 hisse senedi bulunduranların vergiden muafiyeti düzenlemesi de hisse senedi talebini artırmıştır. Nitekim, 1993 başına kadar %1-2 oranında seyreden Hisse Senedi / Toplam Fon Değeri oranı 1993 Mayıs'ından itibaren sürekli yükselerek 1993 Ekim sonu itibarıyla %16.3 değerine ulaşmıştır. Yatırım fonlarında hisse senedi meblağının artması mukabilinde, özel sektör tahvilinde de hemen hemen aynı oranda düşüş yaşanmıştır. Kamu borç kağıtlarının payı ise 1992'dekine yakın düzeyde

Yıl	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993*
Toplam Piyasa Kapitalizasyonu /Toplam Nominal Sermaye	2.4	6.8	2.4	5.9	5.5	3.5	2.7	8.3
Fiyat / Kazanç Oranı	5.1	15.9	5.0	15.7	23.9	15.9	11.4	17.6
İşlem Görme Oranı	1.2	3.3	7.3	11.2	27.7	44.9	66.5	43.7

Tablo 11: İMKB'nin performansı

* Ekim sonu itibarıyla

gerçekleşmiştir. (%75 ve %80)

FIYATLAR

1992 yılı sonuna göre, yeni vergi düzenlemelerinin psikolojik etkileri de dikkate alınrsa; 1993 sonunda Toptan Eşya Fiyat Endeksinin (TEFE) bir kaç puan daha yukarıda gerçekleşmesi beklenmektedir. 1993 Kasım sonu itibarıyla 1992 sonuna göre, TEFE %56'dır. Aynı dönemde tarım %70, madencilik %56, imalat sanayii %51 ve enerji sektörü %69'luk fiyat artışları yaşamıştır. 1992 Kasım'ı ile 1993 Kasım'ı aralığı dikkate alındığında, TEFE'de 5 ila 7 puanlık bir artış meydana geldiği görülmektedir. Fiyat artışlarında m kamu sektörünün bir kaç puanlık bir üstünlüğü vardır(Grafik 5).

1993 Tüketici Fiyat Endeksi (TFE), 1992 yılı sonuna göre, TEFE'de olduğundan daha büyük bir farka sahiptir. TFE 1993 Kasım sonu itibarıyla 1992 Aralık sonu endeksinden 11.1 puan daha yüksektir. Yıl sonunda TFE'nin %70 civarında gerçekleşmesi beklenmektedir. (Grafik 6)

FAİZLER

1993 yılında uygulanan mevduat faiz oranları alt kalemler bazında 1992 yılı oranlarıyla bazı kalemler hariç aynı düzeydedir. Ancak üç aylık mevduatın oranı üç puan aşağı iken, devlet tahvilinin oranı 10 puan daha yüksektir. Interbank faizi de 1992'ye göre 7 puan azalarak %67'den %60'a gerilemiştir. Üç aylık mevduatın faiz oranı %69'dan %64'e, 6 aylık mevduatın faiz oranı %69 seviyesinde, 1 yıllık mevduatın faiz oranı %75 seviyesinde, finansman bonosunun faiz oranı %87 seviyesinde, özel sektör tahvilinin faiz oranı %85 seviyesinde kalmış; devlet tahvilinin faiz oranı da %78'den %87'ye yükselmiştir. Son üç yılda kısa vadeli azami kredi faizleri %100 civarında seyrederken, orta vadeli azami kredi faiz oranları %95 civarında seyretmektedir.

ALTIN FİATLARI

1980-1993 aralığında, yıllık ortalama tüketici fiyatları endeksi (TFE) %56'dır. Altın fiyatları 1981-1993 aralığında yıllık ortalama %42'lik artış sağlamıştır. Enflasyon oranıyla altın fiyatı artış oranı arasındaki fark 14 puandır. Altının yıllık ortalama reel getirisi -%9 civarındadır. Ancak 1993'ün ikinci yarısından itibaren dünyadaki gelişmelere paralel olarak, ülkemizde de altın fiyatları yüksek oranlı artışlar sağlamıştır.

DÖVİZ FİATLARI

Alman Markına karşı yılar boyunca sürekli değer kaybeden ABD Doları, 1992'nin sonlarından itibaren değer kazanmaya başlamış ve 1993'ün Aralık ortalarında 1\$=1.6 DM civarında karar kılmış. Fransız Fransı Dolar karşılığı 5.67, İsviçre Fransı Dolar karşılığı 1.5, Japon Yeni Dolar karşılığı 105, İngiliz Sterlini Dolar karşılığı 0.65 olarak gerçekleşmiştir. Bu paralar içinde Japon Yeni'nin Dolar karşılığı değeri 1992'de 125 iken 1993'te 105'e düşmüş, diğer paraların Dolar karşılığı değerleri istikrarlarını korumuşlardır. ABD Doları 1981-1993 aralığında TL'ye karşı nominal olarak yıllık ortalama %52 oranında değer kazanmıştır. Dolayısıyla Dolar olarak tutulan TL'nin Yıllık ortalama reel getirisi -%2.6 civarındadır. 1993 yılında TL'de tüm dövizlere karşı büyük bir değer kaybı yaşanmıştır.

ÇALIŞMA HAYATI

Tablo 12'den görüleceği üzere işsizlik oranı %8'ler düzeyinde seyrederken, eksik istihdamda olanların işgücüne oranı da %7'ler düzeyinde seyretmektedir. Her iki oran birlikte dikkate alındığında %14-15 gibi yüksek bir orana ulaşılmaktadır. İşsizlik oranı kentsel kesimde (1989) %13.4'lerden, (1993) %11.2'lere inmiştir. Eksik istihdamda olanlarla dikkate alındığında, aynı eğilim burada da görülmektedir. (1989:%21.8, 1993:%18.5).

Kırsal kesimde işsizlik oranı daha düşüktür. Yıllar itibarıyla burada da bir düşüş gözlenmektedir. 1989'da %5.4 olan işsizlik oranı 1993'te %4.1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Eksik istihdamdakiler birlikte dikkate alındığında, 1989'da %12 olan oran 1993'te %9.9 olmaktadır. İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenler incelendiğinde, toplam istihdamın %48'inin tarım sektöründe, %14'ünün imalat sanayiinde, %5.5'inin inşaat ve bayındırlık işlerinde, %12'sinin ticaret, lokanta ve otellerde, %4.4'ünün ulaştırma, haberleşme ve depolamada, %13'ünün ise toplum hizmetlerinde (sosyal ve kişisel hizmetler) olduğu görülür. Yıllar itibarıyla (1989-1993) yukarıdaki oranlarda önemli bir değişiklik gözükmemekte-

Yıl	İşgücüne katalıma Oranı	İşsizlik Oranı	Eksik İstihdam olanların işgücüne oranı
1989	55.5	8.7	7.3
1990	52.5	8.9	5.6
1991	53.9	7.4	7.1
1992	52.2	8.0	7.9
1993	50.9	7.3	6.5

Tablo 12: Çalışma Hayatı

* Nisan ayı itibariyle

dir.

Kentsel kesimlerde, tarımdaki istihdam düşerken, imalat sanayii, ticaret ve toplam hizmetleri ve diğer sektörlerdeki istihdam artmaktadır.

KAMU KURUMLARINDAKİ İSTİHDAM

16.9.1993 tarihi itibariyle 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel kanununa tabi personel hariç, memur kadrolarının bütçe türleri itibariyle dağılımı şu şekildedir. Toplam memur sayısı 1.814.902'dir. Genel bütçeli kuruluşların payı %78, katma bütçeli kuruluşların payı %15, özel bütçeli kuruluşların payı %5, fon ve kefalet sandıklarının payı %0.3 ve döner sermayeli kuruluşların (genel + katma + özel) payı %1.6'dır. Memur kadroları Grafik 7'de de görüldüğü gibi DYP-SHP hükümetiyle gözle görülür ölçüde büyük bir artış göstermiştir. Bu artışın ağırlıklı bölümü konsolide bütçe memurlarına aittir.

16.9.93 tarihi itibariyle 208.895'i sürekli, 132.648'i geçici olmak üzere toplam 341.543 işçi kadrosu mevcuttur. İşçi kadrolarında genel bütçeli kuruluşların payı %27, katma bütçeli kuruluşların payı %46, özel bütçeli kuruluşların payı %6, döner sermayeli kuruluşların (genel+katma) payı %19, fonlar toplamı (genel + katma) payı %1.8'dir. Grafik 8'den de görüldüğü gibi, 1981-1993 aralığında işçi sayıları gerek sürekli, gerekse geçici olarak devamlı bir azalış göstermiştir. Hükümetlerin özelleştirme programları bu azalışta belirleyici olmaktadır. 1981-1993 aralığında işçi sayısındaki toplam azalma %11 civarındadır.

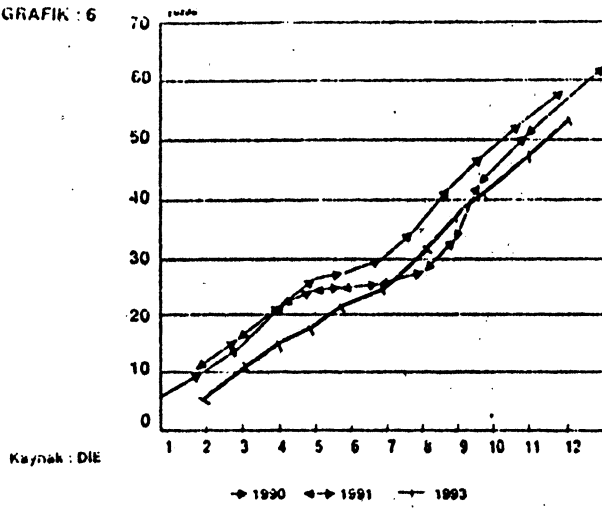
16.9.1993 tarihi itibariyle toplam 20.351 sözleşmeli personel çalışmaktadır. Bunun %56'sı genel bütçeli kuruluşlarda (bunun %37.5'i Başbakanlık ve bağlı kuruluşlarda), %17'si katma bütçeli kuruluşlarda, %21'i bağımsız bütçeli kuruluşlarda, %1.2'si döner sermaye ve fonlarda ve nihayet %5.4'ü mahalli idarelerde çalışmaktadır.

1993 yılında ek göstergeler, lojman tazminatları, görev aylıkları ve emekli

44/EKONOMİ TOPLUM SİYASİ HAYAT

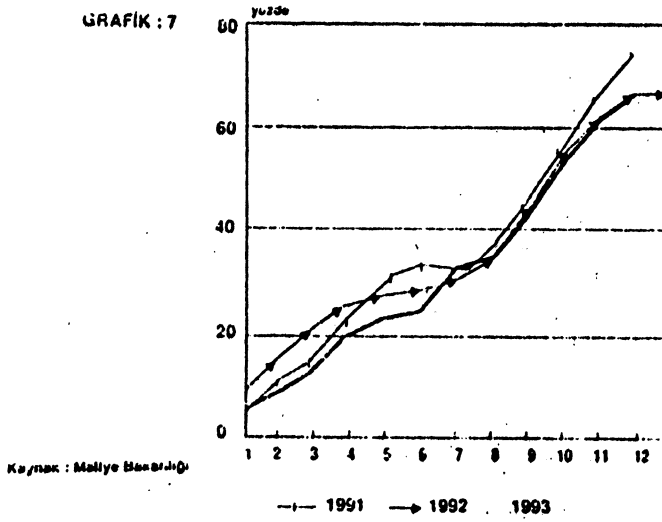
Toplan Eşya Fiyatları Endeksi

GRAFİK : 6



Tüketici Fiyatları Endeksi

GRAFİK : 7



aylıklarındaki artışların paralelligi, üst düzey yöneticiler, hakimler, savcılar ve yüksek rütbeli subaylara ödenen makam tazminatları, Emniyet Hizmetleri Sınıfına tabi personel ile çarşı ve mahalle bekçilerine fazla çalışma ücreti, Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanununa tabi olanlar ile Sahil Güvenlik Komutanlığı kanununa tabi personelin asayiş tazminatları konularında iyileştirme düzenlemeleri yapılmıştır.

SATIR BAŞLARIYLA DİĞER GELİŞMELER

Bakanlar Kurulu 1 Ocak 1993'ten geçerli olmak üzere Gelir Vergisi dilimlerini %60 artırarak, ilk dilimi 20 milyon TL'den 32 milyon TL'ye çıkardı. 1993'ün sonlarında ilk dilimin 72 milyon TL'ye çıkarılması konusunda hükümet çevrelerinde tartışmalar yapılmaktadır. 1993'te ilk dilim olan 32 milyon TL'ye %25 Gelir Vergisi uygulanmıştır. Diğer dilimler 32 milyonun katları şeklinde olup, muhatap oldukları vergi dilimleri de 5'er puan artışla belirlenmiştir.

Bakanlar Kurulu Gelir Vergisi'nde aylık 90 bin TL olan en az geçim indirimini %66.7 artırarak 150.000 TL'ye çıkarmıştır. Kalkınmada birinci derece ve ikinci derece öncelikli yöreler için vergi dilimleri ve vergi oranları değişik mablağ ve oranlarda belirlenmiştir. Bakanlar Kurulu 1 Ocak'tan geçerli olmak üzere:

Sporcular transfer ücretlerinden %15,

Kurumlar Vergisi mükellefleri için Devlet Tahvili kazançlarından %10,

Kurumlar Vergisi mükellefleri için Hazine Bonusu kazançlarından %15,

Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresince çıkarılan menkul kıymetlerin alım-satım kazançlarından % 10,

Şahıslara da uygulanmak üzere mevduat faizinden %10 stopaj kesilmesine karar vermiştir.

Bakanlar Kurulu bankaların Kurumlar Vergisi yükünü önemli ölçüde artıracak asgari kurumlar vergisini kararlaştırdı. Buna göre başta bankalar olmak üzere kurumlar, 1992 yılından başlayarak elde edecekleri devlet tahvili ve hazine bonusu faiz gelirlerinden en az %23 oranında Kurumlar Vergisi ödeyeceklerdir.

Bakanlar Kurulu Ziraat Bankası ve Halkbank gibi bazı kamu bankalarının Doğu Avrupa ve Türk Cumhuriyetlerinde banka kurmalarına izin vermiştir.

Avrupa ülkeleri, 1993 Ekim'inden başlamak üzere Yeşil TIR uygulamasını başlatmayı kararlaştırmışlardır. Yeşil TIR uygulaması, tamamen yaşlı ve çevreyi kirletme oranı yüksek araçlardan oluşan Türk taşıma filosunun önüne kesin bir set çekecektir. Uluslararası Nakliyeciler Derneği'nin verilerine göre, Türk ta-

şımacılar filosu 12 bin çekiciden oluşuyor. Bunlardan yaklaşık 7 bini Avrupa'ya çalışıyor. Türk taşıma filosundaki araçların ortalama yaşı 10 olarak belirlenmiştir. Filoda. Yeşil TIR tanımına uyan araç sayısının ise 400'ü bulmadığı belirlenmiştir.

19 Ocak 1993'te İMKB yönetimi hisse senetlerinin verim hesabında, İMKB'nin kuruluşundan beri izlenmekte olan hatalı yöntemi terketmiştir. İMKB bundan böyle hisse senetleri için verim hesabı yapmayacaktır. Borsa yönetimi "dileyen dilediği yöntemle hesaplama yapsın" görüşünde.

1993 yılının ikinci yarısında Altın Borsası kuruldu.

Bankalarda özkaynak zorunluluğu toplam 50 milyar TL'ye çıkarıldı. Yerleşim biriminin nüfusuna göre şubeler için özkaynak tutarları da belirlenmiştir.

Cep telefonu için ihaleyi Ericsson ve Teletaş aldı. Firmalar PTT'ye cep telefonları karşılığı %67 kâr payı ya da 500'er Milyon Dolarlık lisans ücreti ödeyeceklerdir. Firmaların abone sayıları 150 bini aştığında otomatik olarak PTT'ye %15 daha kâr payı vermeleri öngörülüyor:

Haziran 1993'te Bütçenin fazla vermesi, Hazine tarafından 1992'de KİT'lere borç olarak verilen yaklaşık 15 Trilyon TL tutarındaki tahvillerin, 1993'te tahsil edilen 4.6 Trilyonluk faiz gelirinin Haziran'da hesaplara yansımından kaynaklanmıştır. Olağanüstü nitelikteki bu faiz geliri, Haziran'da genel bütçenin 1.6 Trilyon fazla vermesini sağlamıştır. Katma bütçenin gelen fazla ile birlikte konsolide bütçe Haziran'da 1.9 Trilyon fazla vermiştir. Haziran'da bütçenin fazla vermesinde KİT'lerden sağlanan faiz gelirinin yanısıra, giderlerin ilk beş ayın ortalamasının oldukça altında kalması da etkili olmuştur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İşsizlik, Sigortası Yasa Tasarısı hazırladı. Ancak 1993'ün sonlarına gelindiğinde beş ay önceki hararetli tartışmalardan eser kalmamıştır. Bu bağlamda İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun reorganizasyonu da bir başka bahara kalmış gözükmektedir.

1993 Ağustos sonunda Hazine tahkim çalışmalarını tamamlamıştır. Tahkim sonucunda kamu kuruluşlarının birbirlerine olan toplam 93.3 Trilyon TL'lik borcu silinmiş olacak. Tahkim edilen borcun 21.3 Trilyon Lirası Merkez Bankası bilançosunda aktifleştirilecek. Tahkim yoluyla tasfiye edilecek borcun 24.8 Trilyon Bütçeden karşılanacak. 26.2 Trilyonluk bölümü için özel tertip tahvil çıkarılacak. 20 Trilyonluk borç ise mahsup yoluyla tasfiye edilecek.

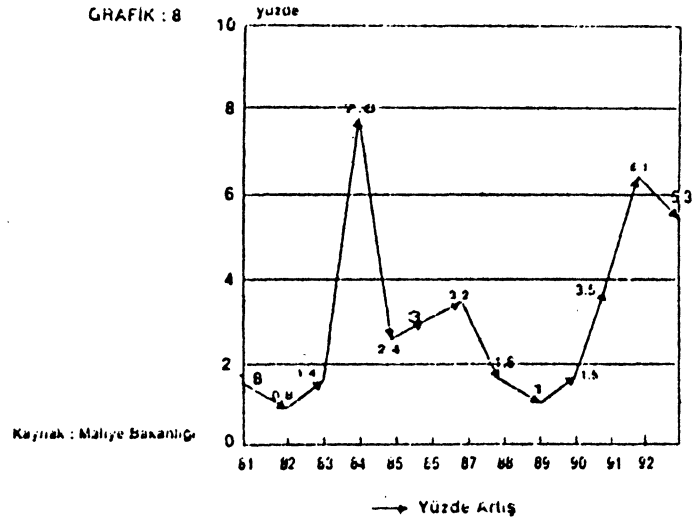
Ocak- Temmuz döneminde ücretlilere 6 trilyon 916 milyar liralık vergi iadesi ödendi.

Sanayi ve Ticaret bakanlığı bünyesinde Tüketicinin ve Rekabetin Korun-

TÜRKİYE KÜLTÜR VE SANAT YILLIĞI/47

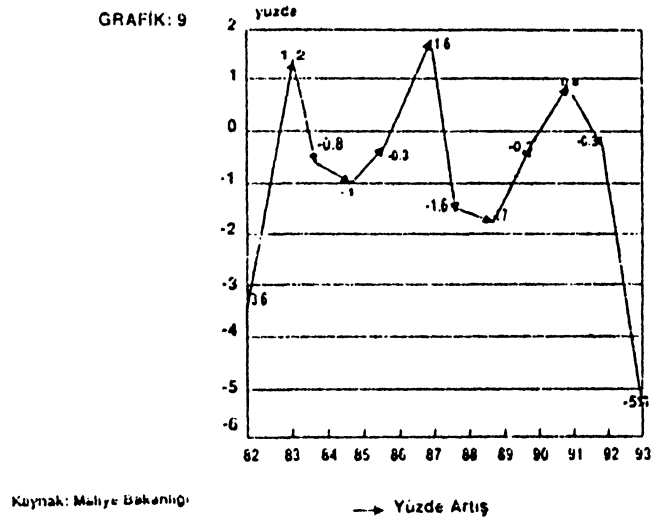
Memur Kadrolarında Gelişim

GRAFİK : 8



İşçi Kadrolarında Gelişim

GRAFİK : 9



48/EKONOMİ TOPLUM SİYASİ HAYAT

ması Genel Müdürlüğü oluşturuldu.

Ocak- Temmuz döneminde Atatürk Hava Limanı, Antalya, Ege ve Trabzon serbest bölgeleri 469.3 milyon dolarlık ticaret gerçekleştirdiler.

Eylül'de kurulan Türk Patent Enstitüsü, Kasım'da Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi.

Yılın ilk sekiz ayında toplam 29 bin 362 şirket kuruldu. Gün başına 122 şirket düşmektedir.

BAŞVURULAN KAYNAKLAR

Devlet İstatistik Enstitüsü/	Türkiye İstatistik Yıllığı, süreli Ekim 1993'de Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar Toptan Eşya ve Tüketici Fiyatları Aylık İndeksi, süreli Haber Bülteni (Çeşitli Konularda) süreli 1987 Gelir Dağılımı, 1990 Aylık Dış Ticaret Özeti, süreli
Devlet Planlama Teşkilatı,	Genel Ekonomik Hedefler ve Yatırımlar 1994,1993 Temel Ekonomik Göstergeler, süreli Temel Ekonomik Büyüklükler, Haziran 1993 1993 Yılı İcra Planı, Ocak 1993
Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı,	Hazine Aylık Göstergeleri, süreli Dış Borçlar Bülteni, süreli Başlıca Ekonomik Göstergeler, süreli Türk Mali Sisteminin Temel Göstergeleri, süreli
Sermaye Piyasası Kurulu,	Aylık Bülten, süreli
TC Maliye Bakanlığı	1994 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, Ekim 1993
TC Merkez Bankası,	Üç Aylık Bülten, süreli Aylık İstatistik Bülteni, süreli Haftalık Para ve Kredi İstatistikleri Bülteni, süreli
Türkiye İş Bankası,	İş Bülteni, üç aylık süreli